

दुष्काळ आणि पीककर्जाची परतफेड!

नित्यनियमाप्रमाणे देवदर्शन आटोपून संपत पारावर बसला होता, अर्थातच गणपतची वाट पाहत! गणपतही देवदर्शन आटोपून संपतजवळ येऊन बसला आणि म्हणाला, “का रं संपा, आज लवकर आलेला दिसतोय.”

त्यावर संपत म्हणाला, “घड्याळात बघ किती वाजलेत. आज तुलाच उशीर झालाय.”

यावर गणपतही हसत म्हणाला, “या मोबाईलमुळे घड्याळाचे अस्तित्वच गेले, त्यामुळे आता हातात घड्याळ घालत नाही.”

दोघेही यावर हसले. गणपत विषयाला सुरुवात करत म्हणाला, “संपा, यावर्षी तर पावसाने फारच धोका दिला. देशामध्ये केवळ ९५ ते ९८ टक्के पाऊस झाला. आपल्याकडे तर ५० टक्केही पाऊस झाला नाही. महाराष्ट्रामध्ये जोरदार पाऊस झाला तो फक्त विदर्भात आणि काही प्रमाणात कोकणात. पश्चिम महाराष्ट्र, उत्तर महाराष्ट्र आणि मराठवाड्याला तर पावसाने अंगठाच दाखवला. खरीप आला काही ठिकाणी कसाबसा, मात्र उत्पादनामध्ये मोठी घट आली. उत्पादन खर्चही यातून मिळणार नाही. रब्बी हंगामाच्या तर जाळ्यामुळ्या! म्हणजे हे वर्ष पूर्णपणे वाया जाणार असे वाटते. मला तर चिंता पडली की घेतलेले पीककर्ज कसे फेडायचे त्याची! एक तर घरखर्चाचाच मोठा प्रश्न आहे आणि त्यावर परत हे पीककर्ज फेडायचं कसं? कर्ज न फेडावे तर त्यावर असलेली व्याजाची सूट मिळणार नाही. म्हणजे कर्ज थकित राहिलं तर व्याजही जास्त द्यावे लागेल आणि परत नवीन कर्जही मिळणार नाही. म्हणजे पुढील वर्षी पीक उभं करण्यासाठी भांडवल मिळणार नाही. परत सावकाराच्या दारात उभे राहावे लागेल आणि मागेल ते व्याज देऊन भांडवल उभं करावं लागेल. माझं तर डोकं चालत नाही बघ संपा.”

यावर संपतही काळजीच्या सुरात म्हणाला, “गंपा, तू

म्हणतो ते अगदी शंभर टक्के बरोबर आहे. पण हा प्रश्न तुझ्या एकट्याचा नाही. हा प्रश्न सर्वच शेतकरी बांधवांचा आहे. दुष्काळ हा शेतकऱ्यांच्या पाचवीलाच पुजलेला आहे, असे आपले पूर्वज म्हणत असत. म्हणजे दोन-तीन वर्षांतून एकदा दुष्काळ येतो. पिके वाया जातात आणि शेतकऱ्यांचे मोठ्या प्रमाणात नुकसान होते ही वस्तुस्थिती आहे. त्यामुळे पाच वर्षांतून एक-दोन वर्षे फायदा होतो, एक-दोन वर्षे फक्त खर्च निघतो तर एक-दोन वर्षे पीक उत्पादन तोट्यात जाते, असे हे चक्र आहे. म्हणजे तीन ते पाच वर्षांतील या शेती उत्पादनाच्या चढ-उतारांचा विचार केला तर शेतकऱ्यांना दरवर्षी पिकाचे घेतलेले कर्ज फेडणेही शक्य होत नाही. त्यामुळेच कर्ज थकते. बँका शेतकऱ्यांना नवीन कर्ज देत नाहीत. म्हणूनच शेतकऱ्यांना खासगी सावकाराकडून भांडवल उभे करावे लागते आणि तेही अव्वाच्या सव्वा व्याजदराने. ही स्थिती फार पूर्वीपासून आहे. परंतु मागील १०-२० वर्षांत याचे प्रमाण मोठ्या प्रमाणात वाढले. त्यामुळे गंपा, जास्त विचार करू नको. जसे जगाचे होईल तसेच आपले होईल याचा विचार करून पुढे जात राहायचे.”

यावर मात्र गणपत चिडून म्हणाला, “म्हणजे संपा, तुला असं म्हणायचं आहे का- की यावर काहीच उपाय नाही? शासन- बँका सांगतात की आम्ही शेतकऱ्यांना २० लाख कोटी रुपयांचे कर्ज दिले, इतक्या हजार कोटी रुपयांचे व्याज माफ केले, इतक्या हजार कोटी रुपयांचे शेतकऱ्यांचे थकलेले कर्ज फेडले... परंतु एवढे करूनही शेतकऱ्यांचे प्रश्न सुटले नाहीत. शेतकरी परत कर्जबाजारी आहेतच. कर्ज परत थकलेलेच आहे. नवीन कर्जासाठी शेतकऱ्यांनी अनेकांचे उंबरठे झिजवले आहेत. मला वाटतं संपा, हे दुष्टचक्र कोठेतरी थांबले पाहिजे, कारण शेतकऱ्यांच्या धैर्याचा बांध आता फुटेल!

यावर संपत म्हणाला, “हे बघ गंपा, एक तर शेतमालाचे बाजारभाव आणि उत्पादन खर्च यांचा विचार केला तर अनेकदा शेतकऱ्याला फायदा होतच नाही. शेतीसाठी होणारा खर्च आणि त्यातून मिळणारे उत्पन्न यांचा ताळमेळ बसत नाही. शेतकऱ्याचा तोटा वाढतच चाललाय. दुसरी महत्वाची बाब अशी की, निसर्गामध्ये मोठ्या प्रमाणात बदल होत असल्यामुळे शेती उत्पादनामध्ये घट येत असतानाच उत्पादन खर्चात मात्र मोठ्या प्रमाणात वाढ होत आहे. या सर्व गोष्टींचा विचार केला तर जो शेतकरी पूर्णपणे शेतीवरच अवलंबून आहे त्याची आर्थिक परिस्थिती पूर्वीसारखी चांगली राहिलेली नाही. या सर्व बाबींचा विचार खरं तर सरकारी पातळीवर होत नाही. कारण सरकार शेतकऱ्यांपेक्षा ग्राहकांचा जास्त विचार करतेय! पीक कर्जाचा विचार केला तर- दरवर्षी घेतलेले कर्ज फेडल्यावर कर्जाच्या व्याजामध्ये मोठ्या प्रमाणात सूट मिळणे ही खरं तर शेतकऱ्यांच्या दृष्टीने चांगली बाब आहे. कारण हेच कर्ज बाहेरून घेतले तर फार मोठे व्याज द्यावे लागते. पीककर्ज हे दरवर्षी ठरावीक वेळेत किंवा मार्च अखेरीस भरून खाते ‘निल’ करून परत नवीन कर्ज घेणे हे बँका, सरकारच्या दृष्टीने योग्य असले तरीही प्रत्यक्ष अनेक शेतकऱ्यांना हे शक्य होत नाही. अनेकदा शेतकऱ्याने तयार केलेला माल त्यावेळी विक्रीस उपलब्ध होतो का? त्यावेळी बाजारभावाची काय स्थिती असते? विकलेल्या मालाचे पैसे मिळतात का? शेतीमधून आलेले उत्पन्न हे पीक कर्जापेक्षा कमी असेल तर? यांसारख्या अनेक बाबी आहेत. तसेच हवामान बदल, पिकांवर येणारे रोग, दुष्काळ, अतिवृष्टी यासारखे प्रश्न आहेतच. या सर्व बाबींचा विचार केला तर पीक कर्जाची परतफेड दरवर्षी करून ते खाते ‘निल’ न करता पीककर्जाचे खाते ३ ते ५ वर्षांनंतर एकदाच ‘निल’ करण्याची पद्धत सुरू करणे गरजेचे आहे. ‘किसान क्रेडिट कार्ड’ देताना शेतकऱ्याकडे असलेली जमीन, पीकपद्धती आणि सरासरी उत्पादन यांचा विचार करून एक ठरावीक रकमेपर्यंतचे क्रेडिट त्या खात्यावर दिले पाहिजे. म्हणजे हे बघ गंपा- समजा तुझ्याकडे ५ एकर बागायत जमीन आहे, त्यानुसार तुला २.५० लाख रुपयांचे क्रेडिट उपलब्ध करून दिले तर तुला जेव्हा वाटेल तेव्हा तू त्यातून पैसे काढू शकतो- टाकू शकतो. म्हणजे उत्पादन आले तर रक्कम त्या खात्यात टाकायची आणि खर्चही त्या खात्यातूनच करायचा. जसे व्यापारी व्यवहारांसाठी वेगळे खाते असते तसेच खाते शेतकऱ्यांसाठीही पाहिजे. या खात्याची पाहिजे तर वर्षातून एकदा जुळवणी करावी. मात्र एखाद्या वर्षी नैसर्गिक आपत्ती

किंवा बाजारभाव पडले; किंवा इतर कारणांमुळे ठरावीक काळात जर बँकेत पैसे भरता आले नाहीत तर ते खाते ‘थकित’ म्हणून गृहीत न धरता त्या शेतकऱ्यांना ठरावीक रकमेपर्यंत कर्ज देण्यास हरकत नसावी. ज्यावेळी दुष्काळ किंवा इतर नैसर्गिक आपत्ती येईल, अशा वेळी त्या खात्यावरील सर्व व्याज माफ करून खाते सुरळीत चालू ठेवण्यासाठी प्रयत्न करणे गरजेचे आहे. अशा प्रकारचे ‘किसान क्रेडिट कार्ड’चे खाते कमीत कमी तीन वर्षे आणि जास्तीत जास्त पाच वर्षे थकित राहिले असे गृहीत धरून; अशा प्रकारचा निर्णय सरकारी पातळीवर घेऊन सर्व बँकांना त्याप्रमाणे निर्देश देण्याची गरज आहे. योग्यवेळी भांडवल मिळाले नाही तर अनेकदा जास्त व्याज देऊन भांडवल घेण्याच्या परिस्थितीमध्ये शेतकरी नसेल. अशा वेळी तो शेती उत्पादन घेणार नाही. म्हणजे तो शेतकरी त्याचा प्रपंच कसा चालवणार, हा एक प्रश्न. दुसरा प्रश्न म्हणजे थकलेले कर्ज आणखी थकित होणार आणि बँकेची वसुली कधीच होणार नाही. तिसरा अत्यंत महत्वाचा प्रश्न म्हणजे अशा प्रकारे अनेक शेतकऱ्यांनी पीक कर्ज बँकेकडून मिळाले नाही म्हणून पिके घेण्याचे बंद केले तर अन्नधान्याच्या बाबतीतले स्वावलंबन कसे टिकणार? म्हणून शेतकरी- शेती टिकवायची असेल तर पीक कर्जाच्या धोरणामध्ये मोठ्या प्रमाणात बदल करावे लागणार आहेत. देशामध्ये २० लाख कोटी रुपयांचे शेतीकर्ज दिल्याचे शासन म्हणते. परंतु आजही ५० टक्क्यांपेक्षा जास्त शेतकरी संस्थात्मक कर्जापासून दूर आहेत. दुष्काळाच्या किंवा निसर्गाच्या चक्राचा विचार करून पीककर्ज फेडीचे वेळापत्रक तयार करून ते शेतकऱ्यांना दिले तर भविष्यात शेतीला काहीतरी आधार मिळेल.”

संपतच्या या सखोल, माहितीपूर्ण आणि अत्यंत महत्वाच्या मांडलेल्या मुद्द्यांमुळे गणपतच्या चेहऱ्यावर वेगळीच चमक आली. तो विसरून गेला की त्याला पीक कर्ज फेडायचे टेन्शन आले आहे ते! आपल्या मित्राची कल्पना आणि मुद्दे मांडण्याची पद्धत बघून त्याने संपतच्या पाठीवर हात ठेवला व म्हणाला, “संपा- माझ्या मित्रा, फार चांगली संकल्पना मांडली बघ तू! तू म्हणतो तसे झाले तर अनेक शेतकऱ्यांचे प्रश्न सुटतील. दरवर्षी एकाच तारखेला खाते ‘निल’ करण्याचे टेन्शन कमी होईल. टेन्शन नसल्यावर माणूस त्याचे स्वतःचे काम अत्यंत मनापासून चांगले करतो. देव करो आणि तू मांडलेल्या मुद्द्यांनुसार शासन दरबारी यावर काही तरी निर्णय होवो. चला उठा संपतराव, आज तुम्हाला स्पेशल चहा पाजतो.” (सौजन्य : पूर्वा कृषिदूत परिवार)